

ساخت و اعتبار یابی مقیاس مهارت‌های ارتباطی زنان و مردان متأهل شهر تهران

نصیر داستان^{۱*}، غلامرضا رجبی^۲، ابوالقاسم خوش کنش^۳ و رضا خجسته‌مهر^۴

چکیده

هدف از این مطالعه ساخت، اعتباریابی، رواسازی و استاندارد کردن مقیاس مهارت‌های ارتباطی در بین مردان و زنان متأهل شهر تهران بود. ۳۴۲ زن و مرد شرکت‌کننده به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و به مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین پاسخ دادند. ضریب پایایی آلفای کرونباخ کل مقیاس ۰/۹۳ و ضریب بازآزمایی (به فاصله‌ی دو هفته) ۰/۹۲ بدست آمد. تحلیل مولفه‌های اصلی با استفاده از چرخش واریماکس (با حذف چهارده ماده) سه عامل مهارت کلامی و همدلی، موانع ارتباطی و مهارت ارتباط جنسی را نشان داد. روایی همگرای کل و عوامل سه گانه با مقیاس کیفیت زناشویی معنادار بودند. همچنین، روایی واگرای (تشخیصی) این مقیاس بیانگر این است که مقیاس یاد شده می‌تواند افراد عادی را از افراد فاقد مهارت ارتباطی مطلوب متمایز نماید. روی هم رفته، می‌توان گفت که نتایج این پژوهش حمایت تجربی کافی را برای پایایی و روایی این مقیاس در نمونه‌ی مورد مطالعه فراهم می‌کند.

واژه‌های کلیدی: مهارت‌های ارتباطی، زوجین، پایایی، روایی، تحلیل عاملی.

مقدمه

خانواده قدیمی‌ترین و کهن‌ترین نهاد اجتماعی است و از بدو پیدایش بشر وجود داشته که با روابط زناشویی یا پیوند زن و شوهر آغاز می‌شود و بسته به کیفیت این رابطه، پایداری یا ناپایداری آن

۱- دانشجوی دکتری رشته‌ی مشاوره دانشگاه شهید چمران اهواز nasir.dastan88@gmail.com

۲- دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز.

۳- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی تهران.

۴- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز.

تعیین می‌گردد (موسوی، ۱۳۸۳). پدیده‌ی ازدواج قادر است بسیاری از نیازهای فردی و اجتماعی زن و مرد را در قالب ارتباطات جسمانی و جنسی، روانی - اجتماعی و دیگر قراردادهای عرفی و اجتماعی برآورده سازد. ازدواج در مقایسه با دیگر ارتباطات انسانی دامنه‌ای گسترده‌تر دارد و دارای ابعاد زیستی، اقتصادی، عاطفی و نیز روانی - اجتماعی است (نوابی‌نژاد، ۱۳۸۰). ازدواج در مقایسه با سایر روابط انسانی، بهترین فرصت برای تجربه‌ی خوشبختی، حمایت اجتماعی و صمیمیت است و افراد را به گونه‌های به هم پیوند می‌دهد که در روابط دیگر امکان‌پذیر نیست (فاورز^۱، ۲۰۰۳).

طی سال‌های اخیر، تغییر و تحولات اجتماعی - فرهنگی باعث تغییر و تحول خانواده و افزایش توقعات و نیازهای زوجین از یکدیگر بویژه در ابعاد عاطفی و روانی شده است. امروزه زوجین بیش از هر زمان دیگری نیازمند ارضای عواطف خود بویژه صمیمیت^۲ هستند. مطالعات نشان می‌دهد که منبع بسیاری از مشکلات زوجین فقدان صمیمیت و مشکلات ارتباطی آنهاست (باگاروزی^۳، ۲۰۰۱).

ازدواج، یک ارتباط است، این ارتباط به زن و شوهر امکان می‌دهد تا با یکدیگر به بحث و تبادل نظر بپردازند و از نیازهای هم آگاه شوند، روابط زوجین در واقع با هدف ارضای تمام سطوح نیازها صورت می‌گیرد، به همین دلیل، شایع‌ترین مشکلی که به وسیله‌ی زوجین ناراضی مطرح می‌شود، عدم موفقیت در برقراری رابطه است (یانگ و لانگ^۴، ۱۹۹۸، به نقل از ادیب راد و مهدوی، ۱۳۸۴). تلاش زوج‌ها جهت افزایش هماهنگی و کاهش تعارض به پیشرفت در مهارت‌های ارتباطی منجر می‌شود (بالسین و کاراهان^۵، ۲۰۰۷).

ارتباط، در حل ناسازگاری‌های بین فردی ارزشمند است. هم‌چنین، از آن‌جا که حمایت اجتماعی، نوعی رفتار کلامی است که در آن، فرد با دلداری دادن، تشویق، اطمینان آفرینی و مراقبت و کمک کردن به نیازهای دیگران پاسخ می‌گوید و از سویی، حمایت اجتماعی سبب افزایش رضایت زناشویی می‌شود، پس می‌توان گفت مهارت‌های ارتباطی با تقویت ابراز حمایت‌های اجتماعی نیز می‌تواند در افزایش رضایت زناشویی تاثیرگذار باشد (کوئر^۶، ۲۰۰۶).

اگر چه دشواری‌های ارتباطی تنها علت اختلاف زناشویی نیست، با این حال مشخص کننده‌ی روابط آشفته است و بنظر می‌رسد مشکلات موجود را تشدید می‌کند. آشفستگی مداوم در رابطه، اغلب به گام‌هایی برای طلاق و جدایی می‌انجامد (هالفورد^۷، ۲۰۰۱، ترجمه: تبریزی، ۱۳۸۴).

¹-Fowers

²-Intimacy

³-Bagarozzi

⁴- Yang, & Lang

⁵-Yalcin, & Karahan

⁶-Koerner

⁷-Halford

با بررسی داده‌های موجود، شاهد افزایش روزافزون آمار طلاق، اختلافات زناشویی و سست شدن بنیان خانواده‌ها هستیم که این مسئله اثرات سوئی بر اعضای خانواده دارد. افزون بر این، تعداد بی‌شماری از زوجین هستند که به دلایل گوناگون با وجود نارضایتی از زندگی زناشویی‌شان در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. شاخص‌ترین مشکلات زناشویی صمیمیت عاطفی، مسایل جنسی و تصمیم‌گیری است و شایع‌ترین مشکلات گزارش شده ارتباطات و مسایل مالی هستند (میلر، یورگانسون، سندبرگ و وایت^۱، ۲۰۰۳).

نظر به اهمیت روزافزون محیط خانواده و بررسی ویژگی‌های اعضای خانواده در مطالعات امروزی، معرفی یک ابزار پایا و روا در سنجش مهارت‌های ارتباطی در مراکز مشاوره و روان‌درمانی برای مشاوران، پژوهشگران و دانشجویانی که نیازمند بکارگیری ابزاری مناسب در مورد بررسی مهارت‌های ارتباطی هستند، کمک می‌نماید.

بر اساس بررسی‌های انجام‌شده به وسیله‌ی پژوهشگر، مقیاس‌های موجود در این زمینه یا به بررسی و تعیین الگوهای ارتباطی پرداخته‌اند (مانند پرسشنامه‌ی الگوهای ارتباطی^۲) و یا مهارت ارتباطی بین فردی و یا عمومی را مورد سنجش قرار داده‌اند (مانند مقیاس درک ارتباط همسر^۳ و مقیاس مهارت‌های ارتباطی^۴).

تا سال ۱۹۷۰ رایج‌ترین ابزار خودگزارشی برای اندازه‌گیری ارتباط، مقیاس خود گزارشی درک ارتباط^۵ است. این ابزار ارتباط شفاهی که متفاوت از نوشتاری است را اندازه‌گیری می‌کند. این ابزار برای طبقه‌های مشخصی از افراد در محیط‌های گوناگون از قبیل دانشگاه، دانش‌آموزان دبیرستان و بزرگسالان در سازمان‌ها منطبق شده است (مک‌کروسکی^۶، ۱۹۷۷). هم‌چنین، پرسشنامه‌ی الگوهای ارتباطی (CPQ)، در سال ۱۹۸۴ به وسیله‌ی کریستنسن و سالوی^۷ در دانشگاه کالیفرنیا تهیه شده که دارای ۳۵ ماده است و پاسخ‌ها رفتارهای زوجین را در طول سه مرحله از تعارض زناشویی برآورد می‌کنند: ۱- زمانی که روابط زوجین مختل می‌شود، ۲- زمانی که درباره‌ی مشکل ارتباطی بحث می‌شود، و ۳- پس از بحث در مورد مشکل ارتباطی (کریستنسن و سالوی ۱۹۸۴، به نقل از عبادت پور، ۱۳۷۹).

¹- Miller, Yorganson, Sandberg & White

²- Communication Patern Questionarie

³- Personal Report Spouse of Communication Apprehension Items

⁴- Communication Skill Inventory

⁵- Personal Report of Communication Apprehension Items

⁶- McCroskey

⁷- Christensen, & Salavy

تردیدی نیست که آزمون‌ها، مقیاس‌های درجه‌بندی شده، پرسشنامه‌ها و سایر ابزارهای اندازه‌گیری یکی از ضروریات زندگی روزانه است. بسیاری از افراد حتی از هنگام تولد نیز مورد سنجش قرار می‌گیرند و ویژگی‌های گوناگون روانی و تربیتی آنان در گستره‌ی رشد و تحول، بارها به صورت دوره‌ای و منظم ارزیابی می‌شوند. بدیهی است نتایج این اندازه‌گیری‌ها در تصمیم‌گیری در مورد افراد، کاربرد گسترده‌ای دارد (منصور، ملاشریفی و خشور، ۱۳۸۸).

با توجه به بررسی‌های صورت‌گرفته از منابع معتبر، مقیاسی مناسب در جامعه‌ی ایرانی برای سنجش مهارت‌های ارتباطی در زوجین یافت نشد. لذا، جهت شناسایی و سنجش زوجین در این بعد مهم از زندگی‌شان، می‌بایستی به تهیه‌ی پرسشنامه‌ای متناسب با عوامل این موضوع اقدام نمود. در نهایت هدف از این پژوهش ساخت مقیاس مهارت‌های ارتباطی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی (پایایی و روایی سازه) در زنان و مردان متأهل شهر تهران می‌باشد.

روش

این پژوهش با توجه به پرسش‌های تدوین‌شده از نوع پژوهش همبستگی (تحلیل ماتریس کواریانس یا همبستگی از نوع تحلیل عاملی با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی) است. جامعه‌ی آماری پژوهش کلیه‌ی زنان و مردان متأهل شهر تهران بودند. از این جامعه بر پایه‌ی روش‌های متداول برای استاندارد ساختن آزمون‌ها، ۵۰۰ نفر از روش نمونه برداری در دسترس انتخاب شدند. روش کار از این قرار بود که در مرحله‌ی نخست، شهر تهران به ۵ منطقه (شمال، شرق، غرب، مرکز و جنوب) تقسیم شد. در مرحله‌ی دوم، یک منطقه به تصادف انتخاب و در مرحله‌ی آخر، گروه نمونه از مراکز اداری، تجاری، آموزشی، درمانی و نیز منازل مسکونی و مکان‌های عمومی به صورت در دسترس استخراج شدند. بدین منظور و با در نظر گرفتن افت نمونه برداری، ۳۴۲ زن و مرد متأهل شهر تهران برگزیده شدند.

ابزار پژوهش

برای گردآوری داده‌های لازم بمنظور ساخت مقیاس، به منابع، متون و مقیاس‌های گوناگون مراجعه و گویه‌های مربوطه استخراج شدند. بر اساس مبانی نظری موجود در نظریه‌ی روان‌شناسی تجربی و زوج‌درمانی و بررسی پرسشنامه‌های مربوطه از جمله پرسشنامه‌ی درک ارتباط، پرسشنامه‌ی الگوهای ارتباطی و پرسشنامه‌ی ارتباط بین فردی، پرسشنامه‌ای با ۸۲ گویه تهیه شد. عوامل تعیین‌کننده‌ی مهارت‌های ارتباطی بر اساس مطالعات نظری و مشورت با اساتید صاحب‌نظر بررسی شد. پرسشنامه‌ی اولیه به گروهی از متخصصان ارایه گردید. در بررسی‌های روایی محتوایی

مقیاس، ۱۹ عبارت کنار گذاشته شد و برخی عبارات تغییر، تصحیح و ویرایش شدند. سپس یک گروه کانونی^۱ تشکیل شد. در این مرحله ۸ نفر از زنان و مردان متأهل انتخاب و گویه‌ها در ابعاد گوناگون مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت، مقیاس ساخته‌شده جهت تعیین مشکلات مربوط به درک پرسش‌ها، تکمیل پرسشنامه و برآورد زمان لازم برای اجرای اصلی در یک گروه نمونه‌ی (مقدماتی) ۵۰ نفری اجرا و مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این بخش داده‌های بدست آمده در جداول گوناگون ارائه شده‌اند.

جدول ۱- شاخص‌های آماری پرسش‌های مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین در زنان و مردان

متأهل شهر تهران

پرسش	میانگین	انحراف استاندارد	پرسش	میانگین	انحراف استاندارد
۱	۳/۸۸	۱/۰۸	۲۵	۲/۷۵	۱/۱۷
۲	۳/۸۵	۱/۱۶	۲۶	۲/۶۳	۱/۰۸
۳	۳/۹۳	۰/۹۹	۲۷	۲/۹۳	۰/۹۸
۴	۲/۷۱	۱/۲۳	۲۸	۲/۹۶	۰/۹۵
۵	۳/۸۱	۱/۴۲	۲۹	۲/۹۵	۱/۰۱
۶	۳/۸۹	۱/۰۷	۳۰	۲/۶۹	۱/۰۷
۷	۳/۳۷	۱/۰۹	۳۱	۲/۷۸	۱/۰۵
۸	۳/۴۶	۱/۲۰	۳۲	۲/۷۰	۱/۱۶
۹	۳/۵۹	۱/۱۱	۳۳	۲/۶۹	۱/۱۳
۱۰	۳/۶۹	۱/۱۴	۳۴	۳/۰۰	۱/۱۹
۱۱	۳/۳۳	۱/۲۸	۳۵	۳/۰۸	۱/۲۲
۱۲	۳/۱۲	۱/۳۰	۳۶	۴/۰۶	۱/۱۸
۱۳	۳/۷۶	۰/۹۶	۳۷	۴/۳۴	۱/۰۷
۱۴	۳/۶۲	۰/۹۹	۳۸	۳/۰۶	۱/۱۵
۱۵	۳/۹۵	۰/۸۹	۳۹	۳/۶۳	۱/۱۵
۱۶	۳/۷۷	۱/۰۰	۴۰	۳/۶۵	۱/۱۴
۱۷	۳/۲۱	۱/۰۳	۴۱	۲/۷۰	۱/۰۸
۱۸	۲/۶۷	۱/۰۹	۴۲	۲/۸۲	۱/۰۶
۱۹	۲/۷۵	۱/۰۶	۴۳	۳/۸۱	۱/۰۵
۲۰	۳/۴۱	۱/۱۸	۴۴	۳/۸۰	۱/۱۰
۲۱	۳/۵۵	۱/۲۶	۴۵	۳/۶۲	۱/۲۲
۲۲	۲/۹۷	۱/۳۳	۴۶	۳/۲۶	۱/۱۷
۲۳	۲/۸۴	۱/۲۰	کل	۱۱۲/۳۱	۱۹/۷۱
۲۴	۳/۸۳	۱/۰۰			

^۱ - Focus group

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، زوجین به ترتیب در ماده‌های ۳۷ (۴/۳۴)، ۳۶ (۴/۰۶) و ۲۸ (۳/۹۶) بالاترین میانگین و در ماده‌های ۱۸ (۲/۶۷)، ۳۳ (۲/۶۹) و ۳۲ (۲/۷۰) کم‌ترین میانگین را از بین ماده‌های مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین بدست آورده‌اند. هم‌چنین باید تذکر داد که پس از تحلیل عاملی تعداد ۱۴ ماده که بر روی هیچ‌یک از عامل‌ها بار عاملی نداشتند، از میان ۴۶ ماده حذف شدند.

در این پژوهش برای مناسب بودن داده‌های گردآوری شده از زنان و مردان متأهل شهر تهران برای تحلیل عاملی از دو آزمون مقدماتی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که $KMO^1 = 0/91$ و آزمون کرویت بارتلت^۲ $7652/04$ می‌باشد که در سطح آماری ($P < 0/001$) معنی‌دار است، یعنی با استفاده از این شاخص‌های معنی‌داری انجام تحلیل عاملی جایز است.

همان‌گونه که در جدول ۲ نشان داده شده است، مقادیر ویژه سه عامل‌ها بالاتر از یک هستند که بر روی هم ۴۱/۰۱ درصد واریانس مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین را تبیین می‌کند. در این تحلیل، عامل نخست (مهارت کلامی و همدلی) در حدود ۲۳/۰۶ درصد بیش‌ترین مشارکت، ماده‌های عامل دوم (موانع ارتباطی زوجین) ۱۰/۳۶ درصد و عامل سوم (مهارت ارتباط جنسی) ۷/۵۷ درصد در تبیین واریانس مقیاس یاد شده بر عهده دارند.

¹-Kaiser-Meyer-Olkin

²-Bartlett' Test of Sphericity

جدول ۲- ماتریس ساختار سه عاملی چرخش یافته واریماکس مهارت‌های ارتباطی زوجین ($n=342$)

ردیف	پرسش	عامل نخست	عامل دوم	عامل سوم
۱	۲۷	۰/۷۴		
۲	۲۶	۰/۶۹		
۳	۱۶	۰/۶۹		
۴	۲۹	۰/۶۹		
۵	۳۱	۰/۶۹		
۶	۲۴	۰/۶۸		
۷	۲	۰/۶۸		
۸	۱۵	۰/۶۷		
۹	۲۵	۰/۶۶		
۱۰	۲۸	۰/۶۵		
۱۱	۱	۰/۶۳		
۱۲	۵	۰/۶۴		
۱۳	۹	۰/۶۱		
۱۴	۳	۰/۶۰		
۱۵	۳۶	۰/۶۰		
۱۶	۳۰	۰/۶۰		
۱۷	۶	۰/۵۴		
۱۸	۱۳	۰/۵۳		
۱۹	۳۷	۰/۵۱		
۲۰	۲۱	۰/۵۰		
۲۱	۱۴	۰/۵۰		
۲۲	۴۰	۰/۵۰		
۲۳	۳۳	۰/۶۴		
۲۴	۳۵	۰/۶۳		
۲۵	۳۴	۰/۶۰		
۲۶	۳۲	۰/۵۹		
۲۷	۲۳	۰/۵۶		
۲۸	۳۸	۰/۵۲		
۲۹	۱۸	۰/۵۰		
۳۰	۴۵	۰/۷۸		
۳۱	۴۴	۰/۷۴		
۳۲	۴۳	۰/۷۴		
مقادیر ویژه		۱۰/۶۱۵	۴/۷۶۸	۳/۴۸۶
درصد واریانس		۲۳/۰۶۷	۱۰/۳۶۴	۷/۵۷۸

جدول ۳- ضرایب همسانی درونی (آلفای کرونباخ) و مقادیر خطای استاندارد برای عامل‌های استخراج‌شده و کل مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین

عامل	تعداد ماده‌ها	پایایی	خطای استاندارد اندازه‌گیری
یکم	۲۲	۰/۹۴	۴/۱۴
دوم	۷	۰/۷۶	۲/۷۳
سوم	۳	۰/۸۲	۰/۹۸
کل	۳۲	۰/۹۳	۵/۲۱

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، ضریب آلفای کرونباخ مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین در کل نمونه در مورد ۳۲ ماده در عامل‌های سه‌گانه استخراج‌شده، رضایت‌بخش و حاکی از همگونی ماده‌های مقیاس یاد شده است.

جدول ۴- ضرایب روایی همگرا مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین

مهارت‌های ارتباطی زوجین	نمره‌ی کل	عامل یکم	عامل دوم	عامل سوم
کیفیت زناشویی	۰/۶۴	۰/۶۸	-۰/۲۲	۰/۶۳

همان‌گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، ضرایب روایی همگرا مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین با پرسشنامه‌ی کیفیت زناشویی در مورد ۳۲ ماده و ۱۰۰ نفر از متأهلین ۰/۶۴ ($P < ۰/۰۰۱$) و معنادار است. همچنین، ضرایب بدست آمده در هر سه عامل در سطح ($P < ۰/۰۰۱$) معنادارند. در ضمن باید توجه داشت که نمره‌ی بالاتر در عامل دوم بیانگر داشتن مهارت ارتباطی ضعیف است. از این رو، مقادیر منفی همبستگی در جهت تایید فرضیه‌ی پژوهش می‌باشد.

جدول ۵- آزمون t-test گروه‌های مستقل عادی و مراجعه‌کننده در مهارت‌های ارتباطی

نمونه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	t	p
عادی	۳۰	۱۲۹/۱۴	۲۰/۱۸	۳/۱۴	
مراجعه‌کننده	۳۲	۷۴/۱۳	۱۱/۴۱		۰/۰۱۰

چنانکه در جدول ۵ دیده می‌شود، میانگین نمره‌های مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره (۷۴/۱۳) نسبت به گروه عادی (۱۲۹/۱۴) کم‌تر است. آزمون t گروه‌های مستقل بدست آمده (۳/۱۴) از لحاظ آماری در سطح کم‌تر از ۰/۰۱ معنادار است. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که مهارت‌های

ارتباطی افراد عادی نسبت به افراد مراجعه کننده به مرکز مشاوره بیش تر است. از این رو، می‌توان گفت که مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین قادر است افراد عادی را از افراد فاقد مهارت ارتباطی تفکیک کند (ضریب روایی تفکیکی).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مطالعه، ساخت مقیاسی برای سنجش مهارت‌های ارتباطی در زنان و مردان و بررسی روایی و پایایی این مقیاس بود. روی هم رفته، می‌توان گفت نتایج این پژوهش حمایت تجربی کافی را برای روایی و پایایی مقیاس مهارت‌های ارتباطی در نمونه مورد مطالعه بدست داد. افزون بر این، در زمینه‌ی انواع گوناگون مهارت‌های ارتباطی و عوامل تبیین کننده‌ی آن نیز داده‌هایی مناسب را فراهم کرد.

نتایج بدست آمده از اعتباریابی مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین که بر پایه‌ی دو روش همسانی درونی و بازآزمایی با فاصله‌ی دو هفته به ترتیب برابر با ۰/۹۳ و ۰/۹۲ بدست آمد، نشان می‌دهد که مجموعه‌ی ماده‌های مقیاس از دقت، اعتمادپذیری، قابلیت تکرار و پایایی مناسبی برخوردار است. به گونه‌ای که می‌توان به نتایج بدست آمده از آن در اندازه‌گیری اثربخشی مداخله‌های درمانی و مشاوره و نیز مطالعات و پژوهش‌های آتی در زمینه‌های وابسته اعتماد کرد. افزون بر این، با آن‌که تعدادی از پرسش‌ها از مجموعه ماده‌های مقیاس حذف شده است، اما ضرایب اعتبار نهایی، مناسب بدست آمده است. با وجود این‌که تعداد ماده‌های برخی از عوامل (بویژه سوم) محدود و برابر با ۳ ماده است، اما ضرایب همسانی درونی آن‌ها قابل ملاحظه و با ملاک‌های تعیین شده همخوانی دارد. خطای استاندارد اندازه‌گیری که برای کل مقیاس برابر با ۵/۲۱ بدست آمد، نشان می‌دهد که نمره‌های بدست آمده از آن‌ها می‌تواند نسبتاً از دقت قابل قبولی برخوردار باشد.

نتایج مربوط به هدف اصلی پژوهش، یعنی تعیین عوامل و ساختار عاملی مهارت‌های ارتباطی نشان داد که مجموعه‌ی ماده‌ها از سه عامل تشکیل شده اند که این بخش به تفسیر و تبیین آن‌ها می‌پردازد. مجموعه ماده‌های نخستین عامل که بیش‌ترین تعداد پرسش‌ها (۲۲) را داراست، دارای دو بعد است. بعد نخست مهارت کلامی در روابط زناشویی است که شامل بیان احساسات، بیان خواسته‌ها، سپاسگزاری، استفاده از واژه‌های محترمانه و از این قبیل است و بعد دوم نوعی همدلی در روابط زناشویی است که شامل احساس زوجیت و احترام به طرز تفکر همسر است. عامل موانع ارتباطی زوجین که شامل (۷) ماده است، عوامل مخرب گفتگو و مشکلات ارتباطی زوجین را مطرح می‌کند برخی از این موارد ناآگاهانه استفاده می‌شوند و حالت دفاعی را در طرف مقابل برمی‌انگیزاند و عامل سوم که کم‌ترین تعداد ماده‌ها (۳) را در بر دارد، مهارت ارتباط جنسی است که در مقایسه با

سایر عوامل مطرح شده به وسیله‌ی پژوهشگران، به این عامل کم‌تر به عنوان یک مهارت ارتباطی پرداخته شده است، اما همان‌گونه که در این پژوهش دیده می‌شود، این عامل به عنوان دومین تبیین‌کننده‌ی مهارت‌های ارتباطی شناخته شده است.

ساختار محتوایی عامل نخست با نظریه‌ی تولستد و استوکس^۱ (۱۹۹۳) همسویی قابل ملاحظه‌ای دارد. به باور تولستد و استوکس تعهدی که خانواده‌ها نسبت به یکدیگر دارند، به هنگامی که اعضای خانواده قدردانی خود را نسبت به یکدیگر ابراز کرده و یا ثابت می‌کنند، تقویت می‌شود. در خانواده‌های کارآمد، زوجین از راه ابراز عشق، علاقه و احترام متقابل در پی احترام گذاشتن هستند هم‌چنین، این عامل با نظرات اوربیک کمپ و اینگلز^۲ (۲۰۰۷) همخوانی قابل توجهی دارد. آن‌ها ویژگی‌ها، شرایط و وضعیت‌های ارتباطی بهینه‌ی یک خانواده را مشخص کرده‌اند. بر اساس این مطالعه، در بهترین شرایط، ارتباطاتی گسترده بین اعضای خانواده برقرار بوده که از الگوهای همدمدطلبی و در غم و شادی یکدیگر سهیم بودن، پیروی می‌کند. پیام‌هایی که بین اعضای خانواده رد و بدل می‌شوند، روشن و همخوان هستند. هم‌چنین، در خانواده‌های سالم به جای آن‌که سکوت برقرار باشد، درباره‌ی موضوع‌های گوناگون صحبت می‌شود. در هنگام بروز اختلاف‌ها و مناقشه، چنین خانواده‌هایی سعی می‌کنند که مورد اختلاف را با گفتگو حل و فصل کنند. لحن کلام در این شرایط لحنی مثبت است.

موانع ارتباطی زوجین عامل دوم را تشکیل می‌دهد. موانع ارتباطی بحث در مورد مسایل گذشته، عدم استفاده از "پیام‌های من"^۳ در بیان احساس‌ها، مطلق جلوه دادن امور با استفاده از واژه‌هایی مانند همیشه، استفاده از واژه‌هایی که حالت دفاعی ایجاد می‌کنند مانند چرا و بی درنگ واکنش نشان دادن به رفتار همسر را شامل می‌شود که این عامل نوعی ارتباط منفی بین زوجین را نشان می‌دهد. بین عامل دوم و عوامل یکم و سوم نوعی همبستگی منفی وجود دارد. مجموعه‌ی سه ماده‌ای عامل سوم (مهارت ارتباط جنسی)، روابط جسمی و جنسی است. محتوای ماده‌های این عامل، نزدیک شدن جسمی به همسر، صحبت در مورد مسایل جنسی و در میان گذاشتن نیاز جنسی را شامل می‌شود. تقریباً در تمامی فرهنگ‌ها مسایل جنسی به مثابه‌ی یک تابوست که در حال‌های از مسایل خرافی پیچیده شده و صحبت درباره‌ی آن معمولاً با احساس‌های منفی چون شرم و گناه همراه است که البته این مسئله در مشرق زمین نمود بیشتری دارد. مهارت در صحبت کردن در مورد مسایل جنسی می‌تواند بر کیفیت رابطه‌ی جنسی تاثیرگذار باشد. بنظر روزن، میر و هاتی^۴ (۲۰۰۴) زندگی

^۱ -Tolsted & Stokes

^۲ - Over beak, Kemp & Engels

^۳ - I messages

^۴ - Rosen, Myers, & Hattie

زناشویی باید به منزله‌ی رابطه‌ی رضایت بخشی برای همسران باشد که بتوانند نیازهای عاطفی و روانی خود را در آن تامین کرده و هر یک از زوجین بتوانند افزون بر داشتن امنیت روانی، نیازهای جنسی خود را نیز در یک فضای صمیمانه برآورده سازند.

روی هم رفته، با آن‌که تعداد، ساختار و محتوای عوامل استخراج شده از راه این مقیاس تمام عوامل مؤثر بر مهارت‌های ارتباطی را تبیین نمی‌کند، اما شواهد نظری و تجربی موجود از ماهیت عوامل سه گانه مهارت‌های ارتباطی زوجین در جامعه ایرانی که در چارچوب مبانی نظری خانواده‌درمانی تجربی، به عنوان زیربنای ارتباط قرار دارد حمایت کافی می‌کند. هم‌چنین، شواهد تجربی و پژوهشی نیز وجود این عوامل را در جامعه زوجین شهر تهران تأیید می‌کند و حمایت کافی را برای آن‌چه که در چارچوب مقیاس مهارت‌های ارتباطی زوجین آورده شد، فراهم کرد و به عنوان جزئی برجسته در بررسی مهارت‌های ارتباطی زوجین شهر تهران معرفی شد.

بی‌گمان هر پژوهش دارای محدودیت‌های گوناگون اجرایی و علمی است و این مطالعه نیز از این‌گونه محدودیت‌ها در امان نبوده است. یکی از محدودیت‌ها این است که یافته‌های بدست آمده ممکن است تحت تأثیر سوگیری پاسخ‌ها قرار گرفته باشند. پژوهش‌های متعدد سوگیرهای ویژه‌ی فرهنگی را در پاسخ به پرسش‌ها نشان داده است. در این مطالعه، ممکن است برخی افراد نگرش خود را کم (یا به همین دلیل زیاد) گزارش کنند. در واقع، طی گردآوری داده‌ها، پژوهشگر با برخی از افراد مواجه می‌شد که احساس می‌کردند پرسش‌ها با باور آنان منطبق نیست و بر این باور بودند که این روش علمی نبوده یا صرفاً با تصور این که پرسش پرسشنامه بجا نیست، تمایلی به پاسخ دادن نداشتند.

هم‌چنین، بمنظور دستیابی به شناخت عمیق‌تر و گسترده‌تر درباره‌ی مهارت‌های ارتباطی پیشنهاد می‌شود رابطه‌ی این متغیر با دیگر متغیرهای حوزه‌ی زناشویی و متغیرهای پیش‌بین بویژه الگوی ارتباطی خانواده هسته‌ای هر یک از زوجین مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- ۱- ادیبراد، نسترن. مهدوی، اسماعیل. (۱۳۸۴). مقایسه‌ی باورهای ارتباطی زنان مراجعه‌کننده به مراکز قضایی و زنان مایل به ادامه‌ی زندگی مشترک شهر تهران، فصل‌نامه‌ی خانواده پژوهی، سال اول، شماره ۲، صص ۱۳۱-۱۳۷.
- ۲- منصور، لادن. ملاشریفی، شیدا و وخشور، حسن. (۱۳۸۸). ساخت پرسشنامه‌ی سازگاری خوابگاهی و هنجاریابی آن در مورد دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران. مجله‌ی تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، جلد ۸، شماره‌ی ۹، صص ۶۷-۸۴.

- ۳- موسوی، اشرف‌السادات. (۱۳۸۳). بررسی میزان رضایت زنان تحصیل کرده از زندگانی زناشویی. طرح تحقیقاتی دفتر مطالعات و برنامه ریزی فرهنگی و اجتماعی ریاست جمهوری.
- ۴- نوایی‌نژاد، شکوه. (۱۳۸۰). مشاوره و ازدواج و خانواده درمانی، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- ۵- هالفورد، کیم. (۲۰۰۱). زوج درمانی کوتاه مدت، ترجمه مصطفی تبریزی (۱۳۸۴) چاپ اول، تهران: انتشارات فراروان.
- 6- Bagarozzi, D. A. (2001). Enhancing intimacy in Marriage. A clinician's guide. Brunner-Rout ledge.
- 7- Fowers, B. Y. (2003). The limits of a technical concept of a good marriage: Exploring the role of virtue in communication Skills. *Journal of Marital and Family Therapy*, 27, 327-340.
- 8- Koerner, F. (2006). Family communication and social support. [on-line]. Available: <http://comm.unn.edu>.
- 9- McCroskey, J. C. (1977). "Measures of communication-bound anxiety." Speech. Monographs 37 (November):269-277. 1975 "Validity of the PRCA as an index of oral communication apprehension." Paper presented to the Speech Communication Association Convention, Houston (December).
- 10- Miller, R. B., Yorganson, J. B., Sandberg, J. G. & White, M. B. (2003). Problems that couple bring to therapy. A view across the family life cycle. *The American Journal of Family Therapy*, 31, 395- 407.
- 11- Overbeak, B., Kemp, B. & Engels. G. (2007). Two Personalities, one relationship Both Partners personality traits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 251-259.
- 12- Rosen, J. R., Myers, J. E. & Hattie, J. A. (2004). Life Style Changes. [on-line]. Available: <http://books.google.com>.
- 13- Tolested, B. & Stokes, S. T. (1993). Relationship of verbal effective and Physical intimacy to marital satisfaction. *Journal of Counseling Psychology*, 30, 573-580.
- 14- Yalcin, B. M. & Karahan, T. F. (2007). Effects of a couple communication program on marital adjustment. *Journal of the American board of Family Medicine*, 20, 36-44.